ALISHER NAVOIY NOMIDAGI O`ZBEKISTON MILLIY KUTUBXONASI FAOLIYATI HAQIDA

https://doi.org/10.70728/conf.mag.057

Xaydarova Ro`zixon
Qo`qon Davlat Universiteti
Gumanitar fanlar va tillar fakulteti
Tarix yo`nalishi 2-bosqich 03/24-guruh talabasi
+998951347616.

Anotatsiya Mazkur maqolada Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasining tashkil topish tarixi, asosiy maqsad va vazifalari, shuningdek, uning ilmiy-ma’rifiy va madaniy hayotdagi o‘rni yoritib berilgan. Kutubxonaning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tajribasi, elektron kutubxona loyihalari, raqamlashtirish jarayonlari hamda kitobxonlarga ko‘rsatilayotgan xizmat turlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, Milliy kutubxonaning xalqaro hamkorlikdagi faoliyati, fondlarni boyitish siyosati va ilmiy izlanishlarni qo‘llab-quvvatlashdagi roli ham o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari kutubxona ishini yanada takomillashtirish, yosh avlodda kitobxonlik madaniyatini oshirish va milliy merosni saqlash borasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so`zlar. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, kutubxona faoliyati, elektron kutubxona, axborot texnologiyalari, raqamlashtirish, madaniy meros, kitobxonlik madaniyati, ilmiy-ma’rifiy markaz, fondlar, xalqaro hamkorlik.

Abstract This article covers the history of the establishment of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi, its main goals and objectives, as well as its role in scientific, educational and cultural life. The library's experience in using modern information and communication technologies, electronic library projects, digitization processes, and types of services provided to readers are analyzed. At the same time, the National Library's activities in international cooperation, the policy of enriching funds, and its role in supporting scientific research are also studied. The results of the study are of great importance for further improving library work, increasing the reading culture of the younger generation, and preserving the national heritage.

Keywords. National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi, library activities, electronic library, information technologies, digitization, cultural heritage, reading culture, scientific and educational center, funds, international cooperation.

Аннотация В данной статье рассматривается история создания Национальной библиотеки Узбекистана имени Алишера Навои, её основные цели и задачи, а также роль в научной, образовательной и культурной жизни. Анализируется опыт

библиотеки в использовании современных информационно-коммуникационных технологий, проектов электронной библиотеки, процессов оцифровки и видов услуг, предоставляемых читателям. Также изучается деятельность Национальной библиотеки в сфере международного сотрудничества, политика пополнения фондов и её роль в поддержке научных исследований. Результаты исследования имеют большое значение для дальнейшего совершенствования библиотечной работы, повышения культуры чтения подрастающего поколения и сохранения национального наследия.

Ключевые слова: Национальная библиотека Узбекистана имени Алишера Навои, библиотечная деятельность, электронная библиотека, информационные технологии, оцифровка, культурное наследие, культура чтения, научно-образовательный центр, фонды, международное сотрудничество.

Tayyorlangan maqolada avallo, Milliy kutubxona tarixiga e’tibor qaratdik. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi mamlakatimizning eng yirik ilmiy-ma’rifiy va madaniy markazlaridan biridir. U 1870-yilda Turkiston o‘lkasi jamoat kutubxonasi sifatida tashkil etilgan bo‘lib, keyinchalik ko‘plab tarixiy bosqichlarni bosib o‘tgan. Mustaqillik yillarida kutubxona faoliyati tubdan yangilandi, uning moddiy-texnik bazasi, axborot resurslari hamda xizmat ko‘rsatish tizimi zamon talablari asosida takomillashtirildi.

Respublikaning bosh kutubxonasida urushdan keyingi dastlabki yillardayoq kitobxonlarga xizmat ko`rsatish urush yillaridagiga qaraganda qulayroq sharoitlarda amalga oshirila boshlandi.Kitobxonlar soni ko`paydi,tashrif buyurish darajasi oshdi,mutolaa uchun oldingiga nisbatan ancha ko`p kitoblar berila boshlandi.

1917-yildan keyin, Sovet hokimiyati o‘rnatilgach, kutubxona “O‘zbekiston Davlat jamoat kutubxonasi” deb qayta nomlandi. Shu davrdan boshlab u nafaqat rus tilidagi, balki o‘zbek va boshqa turkiy tillardagi adabiyotlarni to‘plashga ham e’tibor qaratdi. Bu jarayon milliy madaniyat va ma’rifat rivojiga katta turtki berdi[1].

Kutubxonaning dastlabki faoliyati asosan Rossiya imperiyasining ilmiy-ma’muriy ehtiyojlariga xizmat qilgan. Uning asosiy maqsadi Turkiston o‘lkasiga oid tarixiy, geologik, etnografik, iqtisodiy va siyosiy manbalarni to‘plash, tartibga solish hamda tadqiqotchilarga taqdim etish edi. Shu bois dastlabki yillarda kutubxona fondi asosan rus olimlari, harbiylar va ma’murlar tomonidan keltirilgan ilmiy nashrlar, davriy matbuot, xaritalar hamda statistik ma’lumotnomalar bilan boyitilgan.

Kutubxona kitobxonlarining eng doimiy va o`suvchi toifasi-oliy va o`rta ta’lim muassasalarining talabalari. Son jihatidan ikkinchi o`rinda-oliy ma’lumotli mutaxasislar guruhi, uchinchi o`rinda-ilmiy xodimlar.So`nggi zikr etilgan guruh o`z ulushiga ko`ra yetakchi bo`lmasad, miqdoriy jihatdan yildan-yilga o`sib bordi.

1946 yil kutubxonaga 7748 kitobxon a’zo bo`ldi. Bu 1945 yildagidan 2417 taga ko`p edi. Qiroatxonalarga tahshrif buyurganlar soni 118450 taga yetdi (1945 yildagidan 58691 taga ko`p),ularga 333946 kitob berildi[2].

1948 yil mayda kutubxonaga Alisher Navoiy nomi berildi va uning to`liq nomi quydagi ko`rinishda: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston SSR Davlat kutubxonasi.

Kutubxona keng miqyosda amalga oshirilgan kitob almashinuvi joriy umumlashtirishda ham, redrospektiv umumlashtirshda ham muhim ro`l o`ynaydi.Ikkinchi jahon urushidan keyin kitob almashinuvi bilan bog`liq aloqalar tobora faol rivojlanib bordi.Ushbu yo`nalishda har yili 4000 dan ortiq kitob va jurnallar olinar edi. Fondlardagi kamchiliklarni aniqlash va to`ldirish bo`yicha ko`p yillik mashaqqatli mehnat amaldagi fondlarni juda ko`p noyob adabiyotlar bilan to`ldirish imkonini bergan.

Turkiston o‘lkasi jamoat kutubxonasi o‘z davrida ilm-fan va ma’rifat tarqatuvchi markaz sifatida muhim rol o‘ynagan. Unda Rossiya, Yevropa va Osiyo mamlakatlaridan keltirilgan asarlar saqlangan. Shu bilan birga, mahalliy ziyolilar -Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat kabi jadidlar ham bu kutubxonadan ilmiy manba sifatida keng foydalanganlar[3].

Alohida e’tibor fondni o‘zbek tilidagi adabiyotlar bilan to‘ldirishga qaratila boshlandi. Ayni paytda ularning soni 600 mingdan ortiq bulib, o‘zbek adabiyotining klassiklari A.Navoiy, Furqat, Muqimiy, Zavqiy, Ibn Sino (Avisenna) Ulug‘bek, Beruniy kabilar hamda respublikamizning zamonaviy olim va yozuvchilarining asarlaridan iborat.

Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi — bu nafaqat kitoblar xazinasi, balki xalqimizning tarixiy xotirasi, ma’naviy merosi va ilm-fan taraqqiyotining timsolidir. U o‘z faoliyatining dastlabki bosqichlaridan boshlab ilmiy-ma’rifiy markaz sifatida shakllanib, bugungi kunda zamonaviy axborot-kutubxona tizimining ilg‘or namunalaridan biriga aylandi.

Mazkur maskan yosh avlodning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda, ularni ilmga, o‘qishga, tafakkurga da’vat etishda katta o‘rin tutadi. Kutubxonada o‘tkaziladigan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, ijodiy uchrashuvlar va ilmiy anjumanlar yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi hamda ularni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

Bugungi kunda Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi milliy g‘urur va ma’naviyat timsoliga aylangan. U o‘zining boy fondi, ilg‘or texnologiyalari, malakali mutaxassislari va xalqaro hamkorligi bilan nafaqat mamlakatimiz, balki butun mintaqadagi eng yetakchi axborot markazlaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Ilk davrlarda kutubxonaning faoliyati moddiy jihatdan cheklangan bo‘lsa-da, unda ishlagan ma’rifatparvar kutubxonachilar va olimlar fidokorona mehnat qilib, ilmiy va tarixiy manbalarni saqlash, tizimlashtirish va jamoatchilikka yetkazish ishini yo‘lga qo‘yganlar.

Maqolamiz so`nggida xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi o‘z faoliyatini XIX asrning ikkinchi yarmida boshlab, bugungi kungacha mamlakatimizning eng nufuzli ilmiy-ma’rifiy markazlaridan biriga aylangan. Dastlab Turkiston o‘lkasi jamoat kutubxonasi sifatida tashkil etilgan bu maskan o‘z davrida ilm-fan, ta’lim va madaniyat taraqqiyotiga xizmat qilgan. Kutubxonaning ilk davrlardagi faoliyati, avvalo, ilmiy manbalarni to‘plash va o‘lkashunoslik tadqiqotlariga axborot bazasi yaratishga qaratilgan edi.

Umuman olganda, Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi mamlakat tarixida madaniy merosni saqlash, xalq ma’naviyatini yuksaltirish va bilimlar jamiyatini shakllantirishda beqiyos o‘rin tutadi. Uning tarixiy shakllanish bosqichlarini o‘rganish bugungi kutubxonachilik tizimini takomillashtirish va yosh avlodda ilmga, kitobga hurmat ruhini oshirish uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi tarixi.-Toshkent: O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2008.
2. Rahimova D. Kutubxonachilik ishi asoslari.-Toshkent: “Iqtisodiyot va madaniyat”,2012.
3. To’xtasinova M. Kutubxona va jamiyat: tarix va taraqqiyot.-Ozbekiston Milliy universiteti nashryoti,2016.
4. Shamsutdinov R., Karimov B. O`zbekiston tarixi manbalari.-Toshkent :Universitet nashriyoti, 2018.
5. Qodirova Z. Milliy merosni asrash va kutubxonalar faoliyatining rivojlanish bosqichlari.-Toshkent: ”Ma’naviyat “, 2021.
6. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi rasmiy veb-sayti: https://www.natlib.uz